

SALLAND.

DOOR

F. W. VAN EEDEN.

Keine Phantasie ist so erhaben, so wahrhaft poetisch als die wirkliche nackte Natur.

MOHR, *Geschichte der Erde.*

Een kale zandwoestijn ligt achter ons. Tusschen de kolossale ijzeren tralies van de ratelende en dreunende IJsselbrug zien wij omlaag als in een liefelijk dal, een blaauwen stroom met vriendelijke groene oevers. De oude rijks- en hansé-stad Zwolle ligt voor ons. 't Is als zijn we in een ander land, onder een ander volk. Nog altijd zweeft hier eene herinnering aan de Saliërs, den beroemden Frankischen stam, die zijn ridderlijken en hoffelijken aard aan het Fransche volk heeft nagelaten, en die op zijn geheimzinnigen togt naar het Zuiden, onder de bescherming van JULIANUS, een wijl in Nederland heeft vertoefd.

Salland heette dit gebied, het westelijk deel van het tegenwoordige Overijssel, van Zwolle tot dicht bij Doventer, waar de gouw Hamaland begon.

De natuur verschilt hier zeer van de Veluwsche aan den linker IJsselzoom. Ginds kale zandige heide en grintheuvels, hier vette, grazige kleigrond, hier en daar door begroeide zandhoogten afgewisseld.

Ook de plantengroei verschilt van die der Veluwe en draagt tevens een ander karakter dan in de westelijke provinciën.

Onze historieschrijvers uit den renaissance-tijd leidden den naam Zwolle af van de vette weiden, waarin de koebeesten *zwollen*. 't Was hetzelfde geslacht dat uit beleefdheid den naam Maarsseveen van Mars

en Venus afleidde, Haarlem van Heer Lem, en Medemblik van Medea!

Zuidwaarts van Zwolle ligt de straatweg naar Almelo, in 't begin een breede lange laan door statige beuken beschaduwde, schilderachtig vooral als in de donkere verte een huifkar of een koppel roodbonte koeijen aankomt.

Spoedig zien wij in den graszoom langs den weg overal de vriendelijke lichtroode bloemen van een wilden anjelier (*Dianthus deltoïdes*), die langs den linker-IJsseloever niet voorkomt. In Salland is hij algemeen, ook in oostelijk Groningen en Drenthe zag ik hem; maar in het westen van ons land ontbreekt hij. Alleen enkele planten zijn op de duinen bij 's Gravenhage en Wassenaar gevonden. Op de Duitsche gebergten komt hij met den schooner karthuiser-anjelier overal voor. Verder strekt zich zijn gebied uit over midden- en Zuid-Europa, tot Sicilië en Spanje, maar zeldzamer in het Westen. In Engeland is hij nog inheemsch, maar in Ierland ontbreekt hij. Ook in het Oosten is zijn gebied begrensd, want reeds in Turkije en Griekenland wordt hij niet meer gevonden.

Deze anjelier is dus een echt Europesche plant. De natuurwet volgens welke zich bepaalde plantenvormen in een bepaald gebied hebben ontwikkeld, is nog zeer onvolkomen bekend. Eerst eene juiste kennis van de flora's van alle streken der aarde zal haar aan het licht brengen. Bodem en luchtgestel zijn hierbij van grooten invloed geweest, maar nooit is nog ontdekt dat de natuur in twee verschillende streken volkomen dezelfde soort heeft voortgebracht.

Dianthus beteekent, "godenbloem". Onze kleine wilde anjelier heeft geen geur. Zijn broeder, de *Dianthus Caryophyllus* is de meest bevoorregte van zijn geslacht. — Er zijn weinig geuren zoo paradijs-achtig als de anjer-geur.

Bij het rood van den anjelier zien we het blaauw van onze oude vriendin de *Campanula rotundifolia* en de hoog gele trossen en fijn ingesneden donkergroene bladen van de Rijnvaar (*Tanacetum vulgare*).

In de lage, dikwijls overstroomde weilanden naar den IJsselkant bloeijen in het voorjaar menigten van kievitbloemen (*Fritillaria Meleagris*), een bolgewas met hangende paars-gevelekte bloemen, die aan omgekeerde tulpen herinneren. — Die plant is hier vreemdeling, en eerst voor 300 jaren in Europa bekend geworden. — Onder keizer MAXIMILIAAN, omstreeks 1576, werden vele schoone bolgewassen uit Konstantinopel in Weenen ingevoerd en van daar in de tuinen der edelen ver-

spread. Onder deze was onze kievits-bloem en ook hare trotsche zuster, de Keizerskroon (*Fritillaria imperialis*). Beide stammen uit Azië en waren geliefde sierplanten in de tuinen van het serail. — Thans komt de kievits-bloem verwilderd voor in geheel Frankrijk, in Engeland, in Nederland op enkele plaatsen in groot aantal, zooals hier en bij Baambrugge, Oegstgeest, Zwijndrecht en Hoogeveen. — In Duitschland is zij echter schaarsch, in Pommeren en Pruissen in 't geheel niet en ook in Ierland en Italië niet aanwezig. De kievits-bloem heeft dus een gansch ander gebied dan de wilde anjelier. — Hare zeer ongelijke verspreiding in Europa wijst reeds op vreemden oorsprong. De Kaukasus is haar vaderland; — hare trotsche zuster de Keizerskroon is verder oostelijk, van den Himalaya geboortig. Het geheele geslacht *Fritillaria* is over Azië en Europa verspreid; op vochtige koele bergvlakten en grazige hellingen is zijn gebied.

Wij zijn nu onder het lommer van Boschwijk, de oude buitenplaats van RHINVIS FEITH. Het eenvoudige woonhuis tusschen prachtig hoog geboomte is, evenals de plaats zelve, weinig veranderd. Digt bij het huis staat een wilg van 4.63 meter stamomvang; ook vele oude boschen en hofplanten groeijen daar in 't wild of verwilderd.

Boschwijk vertegenwoordigt een type van buitenplaatsen, zooals hier kort na het verval van den le Nôtre-stijl in het begin dezer eeuw nog algemeen waren, een overgang van het regtlijnig; in het natuurlijk stelsel.

Geheel anders is Sorghvliet bij 's Gravenhage. De rechte, dijkachtig opgehoogde lanen vormen daar een vierkante natuur; door de groene loofgangen zien we op eeuwenoude muren met leiboomen en poortjes. Alles onderworpen aan een oppermagtig stelsel, aan een volkomen zekere wereldbeschouwing.

Op Boschwijk begint de natuur hare regten te doen gelden — en ontluikt reeds de eerste kiem der vrije gedachte.

Zoo was het ook in een andere kunst, in de poëzie. . . Cats was als godsdienstig en wereldsch dichter volkomen zeker van zijn zaak; hij had zijn vast systeem van leven en sterven, van hemel en aarde; hij was een geheel man, volmaakt binnen een zuiver omschreven kring, gelijk de geheele stijl der 17de eeuw.

De wereld van FEITH is nog niet geheel aan dien kring ontworsteld, maar reeds bezielde door wijsgeeriger geest en in het romantische reikhalzende naar de vrije gedachte, die alleen door ernstige studie van natuur en menschheid kan worden verkregen.

Het schoonste sierand van Boschwijk is een groote bloemtuint, door de oranjerie en het bosch voor de noorden- en oostenwinden beschut, vriendelijk en zonnig — niet met een moderne bonte, karakterlooze plantenmozaiek overladen, maar met een rijke verzameling overblijvende planten, zoo rijk als ik ze ergens hier te lande zag.

Die overblijvende planten waren voorheen onmisbaar in alle deftige tuinen en boeiden niet alleen het oog, maar ook het verstand. Zij speelden hare rol in de ouderwetsche tuintjes, wier zonnig en gezellig beeld nooit verdwijnen zal uit de herinnering onzer eerste jeugd. In die tuintjes waren de bloembedden symmetrisch gevormd evenals thans, maar de planten zelve werden toen niet gedwongen, in digte massa's opeen regelmatige figuren te vormen. Iedere plant stond afzonderlijk of in een kleine groep. De blaauwe Monnikskap, de karmozijnroode Leeuwenbek, de witte en roode Vingerhoed, de rooskleurige en blaauwe Akeleijen, de kostelijke Gras-anjers, de nooit overtroffen Provincieroos, de witte Lelie, de Keizerskroon, de Tulp, de Ridderspoor, de Goudsbloem, — elk stond op hare plaats; elke plant kon men in haar geheel bewonderen. Het kruid was niet aan de bloem, noch de bloem aan het blad opgeofferd.

Ook geneeskrachtige en aromatische planten en toekruiden voor de keuken groeiden in die tuinen en herinnerden aan de heilzame wetten van KAREL DEN GROOTE. De Venkel, de Wijnruit, de Salie, de Lavendel, de Kamille, allen hadden hare plaats en hare waarde voor het menschelijk leven. In zulk een tuin laat SHAKESPEARE zijn Polixenes en Perdita dwalen in diepzinnige gesprekken over de bloemen; — in zulk een tuin wandelden VONDEL en TESSELSCHADE en zong CATS zijn Hofgedachten.

En wilt ge zulk een tuin zien, geheel overeenkomstig onze meerdere beschaving en den verbazenden vooruitgang der wetenschap, — ga dan naar Kew-Gardens bij Londen. Daar is de ware persoonlijkheid der planten gelukkig nog niet opgeofferd aan de socialistische taartepan-manie, die dochter van het fabriekwezen, dat allen geest doodt en den mensch maakt tot een hulp-werktuig! Nederland kon ook zulke tuinen hebben, als zijn botanisten Indië beter hadden gewaardeerd.

Aan de overzijde van den weg ligt een onafgesloten gedeelte der plaats met dicht belommerde heuveltjes en een oud steenen priëel met een breede bank — de geliefkoosde plaats van den zoetvloeienden RHIJNVIS.

Ontdankbaar beroep, dichter te zijn voor een klein volk! — De schuld

ligt niet bij de dichters, maar bij de staatsmannen. Hadden deze niet uit kleingeestige jaloezie onze grootste veldheeren, MAURITS en WILLEM III den voet dwars gezet, wij zouden thans tienmaal grooter zijn, tot zegen voor Europa.

Een kleine sloot langs den weg is bedekt met de hooggele bloemen van het Blaaskruid (*Utricularia vulgaris*). Deze plant heeft een sprekend karakter. Hare bladen hebben den vorm van zeer fijn verdeelde wortelvezels, in het water drijvend en gesteund door blaasjes, die in de bladboeken of op de geledingen gegroeid zijn. Onder het vergrootglas zien die blaasjes glasachtig blaauw. Uit deze wortelachtige bladen rijzen de kale gladde bloemstelen hoog boven het water en dragen aan hun top groote hooggele helmvormige bloemen met kleine roode vlekjes geteekend.

De type van dit geslacht staat op zichzelf. De andere waterplanten wortelen in den bodem der sloot of drijven met de wortels op het water. Zij drijft op haar teere fijn verdeelde bladen, door de blaasjes gesteund.

Die blaasjes hebben een zonderlinge eigenschap. Aan eene zijde bevindt zich een opening, waardoor kleine waterdieren naar binnen komen en gevangen worden, daar een alleen naar binnen opengaande klep den uitgang belet. De blaasjes werken dus als vallen; dikwijls vindt men daarin diertjes, die door het vocht, dat de blaasjes van binnen afscheiden, allengs worden verteerd.

Een dieren-etende plant dus, en door DARWIN in zijn *Insectivorous Plants* voortreffelijk beschreven.

Heeft de *Utricularia* bepaald die diertjes noodig als voedsel? — Dit is nog niet bewezen, evenmin als van de andere zoogenaamde vleeschetende planten. — Er zijn echter in Brazilië *Utricularia*'s die op boomen groeijen en bij welke de blaasjes alleen dienen als bewaarplaatsen, die de plant in drooge tijden van water voorzien.

Het geslacht *Utricularia* is over het geheele vasteland der aarde, met uitzondering der poollanden, verspreid. Niet minder dan 131 soorten zijn tot heden beschreven; allen dragen meer of minder hetzelfde karakter. Kosmopolieten zijn zeer zeldzaam onder de hooger ontwikkelde planten, kosmopolitische geslachten hebben een groote beteekenis voor de plantengeographie. De *Utricularia*'s, hoewel grootendeels waterplanten, verspreiden zich niet gemakkelijk en moeten dus, waar zij voorkomen, inheemsch zijn. In haar wezen ligt iets gebrekkigs, iets halfs, evenals bij de Marentakken, de *Orobanche*, het Warkruid en de *Monotropa*.

Hare bloemen gelijken veel op die van zeer ontwikkelde plantenvormen. Hare familie, de *Lentibularineeën*, staat met nog een paar kleine groepen tusschen de magtige *Ericaceeën* en *Primulaceeën*. — Dergelijke groepjes, zoo geheel op zichzelf staande en toch zoo algemeen vertegenwoordigd, geven den vriend der natuur veel te denken.

Wij verlaten Boschwijk en slaan een zijweg in naar Dalfsen. Deze weg loopt door een zeer boschrijke streek. Hier liggen de landhuizen de Horte en Mataram, beiden gesticht in een tijd, toen onze oude geslachten nog niet ontzenuwd werden in de *Utricularia*-blaasjes, die wij groote steden noemen. De Horte draagt haar naam naar eene plant die ook Ratelen genoemd wordt (*Rhinanthus major*), een zeer lastig onkruid, dat echter door vlijtige cultuur wordt verdreven. Bij de oude Skandinaviërs heette het Loke's-beurs en Loke's-haver. De groote vliezige vruchten maken door de zaden een rammelend geluid. Vandaar de Friesche naam van Rinkelbellen. Deze plant is het kenmerk van verwaarloosde akkers. Hier vond ik haar echter niet. De naam van de plaats is dus niet eigenaardig; misschien is de plant hier voorheen talrijk geweest.

Het bosch bestaat voornamelijk uit eiken, lijsterbessen, klaterpopels en kurk-iepen; de geoorde wilg (*Salix aurita*), een lage heester met kleine rimpelige blaadjes is hier zeer talrijk.

In het gras langs de voetpaden groeit, behalve de wilde anjelier, een hooge lichtblauwe *Campanula*, die wegens haar sterk voortwoekeren den wortel een lastig onkruid kan worden en hier en daar "duivelsch naaigaren" heet. Deze plant (*C. rapunculoides*) is hier algemeen, maar elders in ons land minder verspreid. Zij schijnt met graangewassen uit oostelijk Europa hierheen te zijn gekomen, want het meest vindt men haar op of bij bouwlanden. Dit is altijd een bewijs van vreemden oorsprong en geldt ook voor de klaprozen, korenbloemen, den Bolderik, den Venusspiegel en de Riddersporen.

De flora draagt hier het kenmerk dat aan lage vochtige landen eigen is, doch wijkt door de *Dianthus* en *Campanula* bepaald van de Hollandsche vlakten af. Daarentegen is in Holland de roode koekoeksbloem (*Lychnis diurna*) veel algemeener dan hier, terwijl aan de Geldersche en Gooische bosschen het gele Zwartkoren (*Melampyrum pratense*) eigen is.

De *Dianthus* stamt van de Duitse bergen; het zwartkoren is een dochter van het schrale heidezand, de koekoeksbloem groeit het rijkst in de bosschen op moerassigen veengrond.

Diep in het bosch verscholen en van den weg niet zichtbaar, ligt het huis met den vriendelijken moes- en bloemtuint er voor en aan de achterzijde een wijd uitzigt over weilanden op de begroeide hoogere zandgronden van Lenthe en Hohenhorst. Dit huis was, dank zij zijn gastvrije bewoners, eenige zomerdagen mijn botanisch station, van waar ik den omtrek doorwandelde. — Daar kon ik 's morgens vroeg in den bloemtuint dwalen en 's avonds het vee in de verre weiden zien rusten; daar had ik zelfs een laboratorium, waar mijn gevonden planten als een heiligdom bleven gespaard voor stoffende en vegende dienstboden; daar had ik vrienden, die ook hunne vreugde vonden in de natuur en met mij medewerkten. 't Is een vreemd gevoel als we van den walm en het rumoer eener Haarlemsche kermis op eens worden verplaatst in zulk een plegtige stilte, waar alleen het spoorfluitje zeer in de verte de eenige wauklank is! Maar vele menschen zijn niet vatbaar voor dit genot. Zij zouden zich buiten doodelijk vervelen. Zij gaan naar Tyrol of naar den Hartz; nu ja, liever nog naar Wiesbaden of Ostende — maar in Overijssel.

Ongeveer een kwartier oostwaarts van de Horte, op meer zandigen, heuvelachtigen bodem, ligt een uitgestrekt boschrijk park, met vijvers en weiden, hooge boomen en zonnige heuvels met eikenboschjes. De naam Mataram op de zware steenen beeren van het altijd openstaand ijzeren hek, herinnert ons aan het groote Javaansche rijk, het laatste overblijfsel van Java's oude heerlijkheid en van de magt der Oostindische Compagnie.

Een breede zonnige laan brengt ons voor het verlaten huis, een groot kasteelachtig gobouw in den stijl der vorige eeuw. Het is geheel gesloten en aan alle kanten in verval. De kozijnen zijn nagenoeg verveloos met gekronkelde barsten, de zwarte luiken kromgetrokken door de brandende zon; het gras schiet overal op tusschen de steenen van het bordes, de zitbanken voor den hoofdingang zijn schier uiteengevallen. Te midden van de groene natuur en bij de heldere middagzon is dat verlaten huis een somber beeld van den dood. Een bouwval kan ons aangenaam stemmen, want zijn verleden is te lang voorbij; hij is reeds in 't landschap overgegaan als een natuurbeeld; — een vervallen maar nog niet onbewoonbaar huis wekt huivering als een lijk boven aarde.

De boschflora is hier goed vertegenwoordigd. De wilde tulp groeit hier in het voorjaar; de gele Balsamine is aan de slootkanten vrij talrijk; de Bottelroos, het Robbertskruid, het Lelietje der dalen en

zeldzamer het Vingerhoedskruid spreken van eene natuur, die hier reeds voor eeuwen inheemsch is.

In de plaats ligt een uitgestrekt weiland door beschaduwde graslanen omringd. Het vee is hier meest roodbont. Gewoonlijk ziet men bij de vetweiders een geheel losloopenden stier, die als oppermagtig gebiedier aan de kudde een sociaal karakter geeft. Zulke kudden ziet men overal in de weilanden van Salland, en voor den vreemdeling schijnt het doorwandelen van zulke landen een waagstuk; want nauwelijks wordt de stier u gewaar of hij steekt den woesten, dwarsgehoorneden kop omhoog en komt met kort afgebroken gebrul langzaam op u aan, gevolgd door zijn gehoorzamen harem. Wee u zoo gij dan een hond bij u hebt, die niet aan het vee gewend is. De boeren zelve zijn hier dikwijls niet op hun gemak.

Het Sallandsch ras is levendiger, bewegelijker en verstandiger dan de grazende vleeschklompen in Holland en Friesland.

Achter Mataram loopt een beschaduwde zandweg tusschen welige braamstruiken, die in den nazomer gebogen zijn door de zware trosen van hunne glinsterend zwarte vruchten. Die weg leidt ons tusschen de lage weilanden naar hoogere zandgronden. Bij den Berg en Aalshorst zijn die gronden heuvelachtig en gelijken op duinen.

Den Berg is een kasteel in den stijl der 17de eeuw, door een gracht omringd. Ter wederzijde liggen de stallen en bijgebouwen, en een breede oprit leidt over een brug naar den breeden hardsteenen trap voor den hoofdingang. Zulke gebouwen wekken ontzag en verhoogen de waarde van de gezelligheid door zekeren historischen ernst.

Op den Berg is het eikenhout veel gemengd met de Voelbessen (*Rhamnus Frangula*) met hare veelkleurige vruchtjes, de lijsterbes (hier Kwekkebessen), beiden eigen aan hooge zandgronden. Langs de slooten groeit de *Rumex obtusifolius* (hier Riddertronk), de Ritklaver (*Lotus uliginosus*), de Padderusch (*Juncus bufonius*) en de *Lythrum Salicaria* (hier Paardestaart). Rondom den Berg in de lage weilanden groeijen talrijke Orchideeën, vooral de *Platanthera bifolia* met hare welriekende witte bloemen en de donker violette *Orchis Morio*.

Bij Aalshorst wordt het landschap woester en eenzamer. Hooge, op vrij grooten afstand van elkander staande dennen laten de rooskleurige heide vrij in het zonlicht schitteren. De gele brem, het hooge strooachtige buntgras (*Molinia*) en het bruine haarmos (*Polytrichum*) geven afwisseling.

In een lager gedeelte van het bosch zijn de elzen zeer talrijk en groeijen langs de randen van een beek, kolossale exemplaren van het prachtige koningsvaren (*Osmunda regalis*), merkwaardig door de afzonderlijk bijeengeplaatste donkerbruine kiemhoopjes, die op hooge stelen boven het loof uitsteken. Ook het varenwijnje en het grachtvaren zijn hier talrijk en de fijn verdeelde bladen van de *Thysselinum palustre* hangen sierlijk boven het water. Overal op de paden groenen de rijkbloeiende bosjes van den *Juncus tenuis*, en de slootkant draagt het wit borduursel der in kransjes rondom de stengels groeiende bloemen van den Wolfspoot (*Lycopus europaeus*). Deze plant heet in Duitschland Zigeunerkraut, omdat zij eene kleurstof levert, waarmede de Zigeuners de gestolen kinderen bruin verfdien.

Het zand bevat hier veel ijzeroer, een mineraal, waaraan het oostelijk gedeelte der provincie zeer rijk is. Dikwijls ziet men het als groote bruine klompen op de oppervlakte. Tallooze generaties van planten hebben dit ijzer als 't ware uit de diepte getrokken en in den bodem gebracht.

Midden in de heide, in een eenzame stille streck, ligt de Lemelerberg, een heuvelrug van geringe breedte, maar ongeveer een uur gaans lengte, die even als de Lochemsche berg niet met naburige heuvels zamenhangt. In de verte schijnt die heuvel zeer hoog en van donkere kleur. Zijn hoogte bedraagt ongeveer 200 voet.

De plantengroei is hier schraal. Alleen jeneverstruiken en eikenopslag. Uit den heuvel ontspringen bronnen, doch in den drassen bodem vond ik slechts een klein, armoedig plantje, de *Peplis Portula*, verwant aan de porselein.

De heuvel bestaat uit grint met-groote, hier en daar kolossale keijen doormengd, het diluvium, den voormaligen bodem eener zee, die de Westfaalsche bergen bespoelde en waarop eenmaal door van het Noorden aandrijvende ijsvelden de granietbrokken der Scandinavische gebergten zijn afgezet.

De bodem is zwart met glinsterend witte kiezelsteentjes. Hier en daar diepe kuilen, overblijfsels van oude leemgroeven, waaraan de berg zijn naam te danken heeft.

Hier staan wij in het midden van Overijssel, op de grenzen van Salland en Twenthe. Het vergezigt is zeer ruim, maar weinig afgewisseld. Overal een onafzienbare vlakte, met heide en bouwland. Zeer

ver de Duitsche bergen; dicht bij, achter groene weiden, het kleine riviertje de Regge, met lage knotwilgen, hier en daar een armoedig huisje, eenige kerktorens aan den horizon, maar anders niets dat den mensch herinnert.

In zulk een wijde, opene, weinig sprekende omgeving wendt men als van zelf den blik naar het luchtruim en wordt meer en meer vertrouwelijk met de hemelverschijnselen. De sterrengroepen, de zon en de maan, de wolken, verkrijgen meer invloed op onze wereldbeschouwing. De eenvoudige maar nadenkende natuurmensch vormt zich allengs voorstellingen, levende beelden, en te gelijk vormt hij zijn taal. Het beeld wordt naam en ontvangt daardoor een zekere persoonlijkheid. Zoo ontstaat te gelijk met de taal de natuurgodsdienst.

Langs den linker Vecht-oever, bij Vilsteren, tusschen Dalfsen en Ommen, ligt een groep zandige heuvels, zeer afwisselend hoog en laag en met een dicht bosch begroeid. Zware oude berken en dennen hebben hier de overhand. De zilverwitte stammen en het fijne loof der berken bezielen het ernstige graauwachtige dennengroen en beschaduwen een zandig pad tusschen kleine met jeneverstruiken, boschbessen en vossebessen begroeide duinen. Sommige dier duinen hebben een ronden vorm als grafheuvels. Hier en daar ziet men dassenholen en hommelenesten tusschen de kronkelende dikke wortels. Er heerschte een groote stilte. Vogels hoorde ik niet. Waren deze hoogten geen zandduinen, dan zou men meenen te wandelen in een eeuwenoud Germaansch dooden-veld en in elken ronden heuvel naar grafurnen willen zoeken.

Hoe deze duinen zijn ontstaan, is nog niet uitgemaakt. STARING schrijft ze toe aan de werking van voormalige meeren en leidt ook den Agnic-tenberg, den Spoolderberg bij Zwolle en de zandheuvels bij Kampen van die oorzaak af. Mij schijnt het alsof de invloed van eene zee hier werkzaam is geweest. De duinen van Vilsteren en bij Zwolle schijnen mij van denzelfden oorsprong als die langs den regter IJsseloever bij Ter Borgh, bij Keppel en de begroeide duinen bij Harderwijk. Zij zijn veel vruchtbaarder dan de stuifduinen in de heiden en hebben veel overeenkomst met de Hollandsche binnenduinen.

Hier vond ik aan doode dennentakjes en groene bladmossen een zeldzame zwam, in den vorm van glimmende oranjerode knopjes van uiterlijk eenigzins gelijk aan violenzaadjes. Deze zwam (*Leocarpus fragilis*)

ontwikkelt zich niet uit zwamdraden (*Mycelium*) gelijk de overige afdeelingen der zwammen, maar uit een gele slijmachtige zelfstandigheid. In de slijmzwammen (*Myxomycetes*), waartoe zij behoort, zien wij een slip van den digten sluijer opgeheven, die voor ons vragend oog de geheime werkplaats der natuur bedekt. Bij sommigen ontwikkelen zich uit de kiemcellen weeke doorschijnende lichaampjes, die zich als diertjes bewegen, ten laatste allen naar een zelfde middenpunt kruipen, en daar met elkaar tot een rond ligchaam ineenwassen, dat eindelijk als gesteelde vrucht te voorschijn treedt en op zijne beurt kiemcellen voortbrengt.

Wij hebben hier de ontwikkeling van een vorm uit de vormelooze massa, en die ontwikkeling is het groote doel des levens.

Elke volwassene plant is de voleinding van een geheimzinnig streven der Natuur. Dat streven uit zich in een voortdurende wording. De vormen daaruit geboren, hebben slechts eene betrekkelijke waarde in verband met de algemeene ontwikkeling, maar blijven niettemin de schakels die den magtigen keten samenstellen, de karakters, waaruit wij den aard van het streven pogen te ontcijferen. De eenvoudigste zwam vertegenwoordigt dus even goed een eeuwig type als de grootste woudboom.

De vormen zijn als 't ware de gedachten der Natuur. In die vormen gevoelen wij allen, meer of minder, een zeker welbehagen, en daarop berust ons gevoel voor het Schoone, dat zich het krachtigst uit als onze geest in zuivere aanschouwing opgaat.

Wel tracht de wetenschap den oorsprong der vormen na te gaan door de waarneming der levensverschijnselen en van de wijziging daarop door uitwendige invloeden te weeg gebracht. Zij toont duizende vormen nevens elkander aan en vermoedt dat die zich, van de eenvoudigste wezens opklimmende, uit elkander ontwikkeld hebben, maar tot de onuitputtelijke bron, waaruit al die zelfstandige beelden zijn voortgevloeid, die wij plantenkarakters of typen noemen, is zij nog niet doorgedrongen.

Gelijk bij den kunstenaar in de fantasie zich onbewust het beeld vormt dat in zijn schepping zal leven, zoo ontstaan de typen, de karakters der planten uit een onbewuste, of ten minste voor ons onbegrijpelijke werking. Daarom kan de meest volhardende waarneming van het leven der plant, gewapend met het mikroskoop, wel eene onophoudelijke verandering van stof zien onder velerlei invloeden, — maar eerst uit den voltooiden vorm der plant ziet zij het eigenlijke doel dier verandering, de gedachte der Natuur, die tot daad is geworden.

Daarom is de waardering der plantenkarakters een schoon doel

der botanische wetenschap. De studie van het leven leidt tot de kennis der natuurkrachten, maar wat die krachten bezielde, spreekt het duidelijkst uit de vormen.

Houden we dit in het oog als de waarheid der waarheden, dan begrijpen we waarom we een bloem schoon vinden, — dan erkennen wij eenigszins den grond van ons genot in het Schoone — en is het Schoone werkelijk een hemelsche verschijning.

Langs het bosch is eene breede donkere laan, van het digte hout gescheiden door een begroeiende wal en een half uitgedroogde sloot. Daar is de plantengroei het weligst, en vond ik het Speenkruid (*Scrophularia nodosa*), de hooge blaauwe bloemaren der *Veronica longifolia*, de witte Bertram (*Achillea Ptarmica*) de *Hieracium tridentatum*, wiens bijnaam zeer juist door zijn bladen wordt uitgedrukt, het Salomonszegel (*Convallaria multiflora*), de Gamander (*Teucrium Scorodonia*), de Stipstaart (*Bridens tripartita*), de rankende Helmbloem (*Corydalis claviculata*), het bevallige Eenblad (*Majanthemum bifolium*) met zijn bleekroode bessen, het Zwartkoorn (*Melampyrum pratense*). Ook de boomen hebben meer verscheidenheid. De vogelkers, de hulst, eschdoorn en voelbessen groeijen in menigte onder de berken en dennen en overschaduwden op hunne beurt de gagel, de vossebessen en de breede varens (*Polystichum cristatum* en *P. spinulosum*).

Het meest eigenaardig is hier *Veronica longifolia*, die in het naburige Duitschland zeer algemeen is, maar westwaarts slechts zeer zeldzaam voorkomt, evenals de *Anemone Pulsatilla* op den Paaschberg bij Ter Borgh en op de Bronsbergen bij Zutphen, en de Tijloos (*Colchicum autumnale*) bij Kampen haar westelijken grens hebben bereikt.

Zouden deze planten ook kunnen bewijzen dat de duinenreeksen, die van zuid tot noord door Gelderland en Overijssel loopen, niets anders zijn dan het afslijtsel der Duitsche bergen, dat eenmaal bij het wegtrekken der zee, toen het diluvium droog kwam, duinen heeft gevormd?

Digt bij de kronkelende Vecht worden de zandheuvels hooger en eindigen in een steile hoogte met dennen begroeid, van waar men een heerlijk uitzigt heeft op de door grazige weiden omzoomde rivier.

Tusschen Dalfsen en Ommen groeit in lage weilanden langs de Vecht de *Inula Britannica* (Alant) met groote gele, Asterachtige bloemen. Deze plant is bij ons niet bepaald zeldzaam, doch komt alleen hier en daar in groepjes voor, het meest langs de groote rivieren, zooals de Waal en de Lek, verder bij 's Hertogenbosch en op Schiermonnikoog.

Zij stamt af uit Centraal-Azië en heeft zich van daar verspreid, oostwaarts tot in het Amoer-gebied en Japan en westwaarts tot Midden-Europa, van zuidelijk Zweden tot noordelijk Italië en Griekenland. — Zij ontbreekt echter in westelijk Spanje, Portugal, westelijk Frankrijk en geheel Groot-Britannië. — Wel een bewijs dat zij zich eerst in lateren tijd van uit Azië naar Europa heeft verspreid en welligt nog daarmede bezig is. Haar bijnaam *Britannica* heeft zij bij vergissing ontvangen. Waarschijnlijk hebben oude schrijvers, die de planten meer uit boeken dan uit de natuur kenden, haar gehouden voor de *Herba Britannica*, een heilzaam, bloedzuiverend kruid, dat volgens PLINIUS door de Romeinen in Friesland als algemeen gebruikt geneesmiddel werd aangetroffen en zeer werd gewaardeerd. — De beschrijving van PLINIUS komt echter volstrekt niet overeen met onze plant, die bovendien de genoemde geneeskrachtige eigenschap niet bezit. — Dat de plant door PLINIUS bedoeld de Waterzuring (*Rumex Hydrolapathum*) is geweest, zooals Munting in zijn verhandeling beweert, komt mij wel aannemelijk voor. Genoeg dat het onze *Inula* niet kan geweest zijn en deze dus dubbel ten onregte den naam "Britannica" draagt.

Bij de brug, waar de Regge in de Vecht uitloopt, wiegelden weder de hooge bloemen der *Veronica longifolia*. Het stadje Ommen lag zoo vriendelijk in 't avondzonlicht. — Op zulke kalme zonnige avonden, als het groen zoo onbeschrijfelijk klaar tegen het oranjerode westen afsteekt, verbeeldt men zich gemakkelijk een volmaakte wereld. — Niet ver van hier ligt een bedelaars-gesticht, waar het uitvaagsel des volks en het ontslagen geboefte een tamelijk lui leven leidt op onze kosten. Zulke gestichten moesten in Nederland niet zijn. Zij moeten den eerlijken landbouwer ergeren. Het kwaad in de maatschappij moet, evenals het kwaad in ons ligchaam, onverbiddelijk uitgesneden en verwijderd worden. Niet hier, waar ze als ongeneeslijke wonden den omtrek verpesten, maar op Nieuw-Guinea of Ceram moest Nederland zijn strafkoloniën vestigen.

De meest verlichte en menschlievende wijsgeeren der oudheid beschouwden de verbanning of den dood niet als straf, maar als het zekerste middel tot voorkoming der zwaarste misdaden, noodzakelijk tot het behoud van den Staat; tegenwoordig heeft het er veel van of men den Staat wil opofferen aan het welzijn der misdadigers.

(Slot volgt.)